

EGY ELTŰNŐ FOLKLÓRMŰFAJ

Bartha Elek: *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórában I-II.* A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 1995

Az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokáshagyomány feltárásában kitűnő dolgozatai vannak a magyar folklórtudománynak. Vajdasági kutatásaink is jelesek e téren (Jung Károly, Kovács Endre). A hozzájuk fűződő népköltészeti anyag felgyűjtése is folyamatban van, csak itthoni összefoglaló vagy legalább egy község anyagát bemutató publikációknak nincs még.

A halál, a temetés körüli értékes, régi népköltészeti hagyományt, a siratóénekeket már csak elvétve hallhatjuk, ha egyáltalán rájuk bukkanunk. Ezek már nemigen gyűjthetők, századunk második felében szinte teljesen kihaltak.

A tradicionális falusi temetés szokásvilágába, hagyományrendszerébe azonban igencsak beletartozik-beletartozott a halotti búcsúztató, amikor is egy-két személy, de leginkább a kántor a halott nevében énekelve elbúcsúzik az élő hozzátartozóktól. A maga által írt szöveget adja elő. Tehát egyéni alkotás születik temetésenként. Épp ezért tették s teszik fel máig a folklórtudomány szakemberei a kérdést: népköltészeti műfaj-e a halotti búcsúztató? Bartha Elek új könyvében ezt írja: „Az írásbeliség és szóbeliség határán álló műfajjal állunk szemben, amely évszázadokon át bizonyítottan nagy hatékonysággal működött. A búcsúztató igazi folklór jelenség, folklór műfaj.” Korábban Kriza Ildikó publikálta, 1993-ban, egy kötetben egy község (Felsőnyék) ilyen hagyományát, s most Bartha Elek tesz közzé négy kántor által írt „egyenként mintegy félszáz darabos válogatást” a halottbúcsúztató énekekből a mai Dél-Szlovákia magyarok lakta vidékéről, a történeti Gömör megyéből, melynek néprajzi kutatását évek hosszú során át eredményesen végzi e publikációt kiadó tanszék Ujváry Zoltán vezetésével.

A bemutatott műfaj, Bartha Elek szerint, a magyarságnál felekezetre való tekintet nélkül általánosan elterjedt szokás volt. A múlt időt pedig azzal indokolja, hogy ez a műfaj napjainkban éli végórát, haldoklik, a szemünk láttára tűnik el. Jelenkori megfigyeléseink alapján igazoltnak mondhatjuk a szerző megállapítását a mi vidékünkön is. Pedig erre felé nem is annyira régi paraszti hagyomány ez a búcsúztatás, és valószínűleg csak a mi századunkban vált elterjedtté, szinte divatossá. Az egykoron a vallási vezetők által tiltott „előadások” ma lassan el-eltűnedeznek a falusi temetésekről, s helyettük valamely vallásos ének hangzik el.

Az udvarra kitett zárt koporsóban nyugvó halott búcsúzása a könyv szerint „a temetési szokáskörön belül fordulópontot jelent . . . A búcsúztató jelenti a közösségtől való elszakadást, a test és a lélek kiválását addigi minőségéből, az új környezetbe – a test a temetőbe, a lélek az örök üdvösség honába – való integrálódás kezdőpontjai”. Tehát kimondottan fontos szerepet tulajdonítottak neki a közösség tagjai. A kántorok szerepe: közösség-, család- és emberismerete rendkívül lényeges volt a szövegek összeállításánál, bár a búcsúztatót igénylő gyászoló család kívánságát kellett elsősorban szem előtt tartania, de a közösségnek az elhunytól alkotott véleményét sem hagyhatta figyelmen kívül. Vannak vidékek, ahol a hivatalosan működő kántor mellett egy ún. parasztkántor, helybéli énekszerző is búcsúztathat. „A plébániákon működő, tisztségüket hivatalosan viselő kántorok, a mellettük, velük párhuzamosan tevékenykedő parasztkántorok mind e közös hagyomány örököséiként, de énekeikben több-kevesebb egyéni vonással, személyes stí-

lusjegyekkel a jelen és a közelmúlt élő folklórájának aktív részesei, és tevékenységi körzetükben a kulturális és társadalmi kapcsolatrendszer fontos alakító tényezői.”

Ezért fontos összegyűjteni szövegeiket, a halottbúcsúztatókat, függetlenül attól, hogy a néprajzkutató sajnálja-e vagy sem a műfaj eltűnését. A falusi társadalom értékítéleteit hordozó szövegek, melyek jellemzője egy megszilárdult, sztereotippá vált szerkezet, „váz”, és erre építik a kántorok a mindenkori esetben az új változatot, az éppen aktuális szövegrészeket, sok hasznos információval szolgálnak még újabb, főleg társadalomnéprajzi és szakrális néprajzi vizsgálatokhoz.

SILLING István

S Z Í N H Á Z

KÉT BEMUTATÓ: AZ ESŐCSINÁLÓ – RONCSDERBY

PONT

Pont ennyi kell egy bosszankodás nélkül nézhető, gond nélkül élvezhető előadáshoz.

Egy *történet*, amely mivel kellően köznapi és felismerhetően emberi, érdeklődést vált(hat) ki, és e történet *harmonikus* – ahogy egykoron mondták: összevágó – *megjelenítése*, amin az előadás minden összetevőjének egésszé szerveződő képét kell érteni. Azt, hogy van megkomponált ritmusa, hogy a helyzetek kidolgozottak, hogy a színészek közötti kapcsolat működik, hogy a színészek legalább körvonalazzák s így felismerhető jegyekkel lássák el a rájuk osztott szerepeket.

Ha mindezzel rendelkezik egy előadás, akkor az sem különösebb baj, ha a darab nem éppen remekmű, csupán ügyesen szerkesztett sztori, ha a rendezés megelégszik a mindennapi életből ismert helyzetek, gondok, érzelmek felmutatásával, s nem akar filozófiai mélységekbe alámerülni, hogy mindenáron bölcsességtől csillogó gyöngyöt tegyen elének, csupán a kagylót hozza felszínre, s ahelyett, hogy magvas gondolatokat közölne, nem állal életszerű, sőt éppen érzelmes maradni, illetve ha a színészi alakformálás magán viseli legalább a jellemzés alapszíneit, még ha az árnyalatokat nélkülözi is.

Lehet, sőt bizonyos, hogy hosszú távon csupán ennyivel nem szabad megelégedni, de ahol régóta szárazság van, ott néhány csepp eső is reményt keltő áldásként kell köszönteni.

Richard Nash színművének, *Az esőcsináló*nak, előadása ilyen reményt keltő est az Újvidéki Színházban. Azt a szakmai alapszintet példázza, ami alá sohasem szabad(na) sülyedni, illetve amelyről kívánt művészi magasságokba lehet(ne) emelkedni.

Gergely László rendező nem Bill Starbuck, aki varázsszóra vízőönt állít elő, ahogy Nash színművében a szerelemre vágyó vénlány, Lizzie véli s hiszi el a furcsa idegennek, ki magát esőcsinálónak nevezi, de nem is szélhámos, ahogy Lizzie idősebb fivére, Noah állítja. Inkább, ha továbbra is az esőcsinálás metaforáját alkalmazzuk, a darabbeli apa és Jim, a fiatalabb testvér reményeit elégíti ki: néhány csepp vízzel szenteli meg a száraz színpadi padlót. A rendező éppen úgy tud kemény, nyers, szikrázó konfliktusú jeleneteket szerkeszteni, néhány vonással felvázol(tat)ni, mint ahogy mer érzelmes is lenni, anélkül, hogy szemtörölgető érzelmességbe tévedne. Igaz, ebben a rendezőnek az író is ügyes irányítója. Nash kellő pillanatban vált nyersből érzelmesbe és vissza, s így megóvja műve színpad állítót mind a brutalitás, mind pedig a szentimentalizmus egyoldalúságától és vadjától. Az író és nyomában az újvidéki előadás is úgy szól a reményről, hogy nézőként